

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ імені Г. С. СКОВОРОДИ**

СТАРОВОЙТ Ірина Михайлівна

УДК 2-4+2-7:1.17.176

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАТУСУ ТА РОЛІ ЖІНКИ В РЕЛІГІЙНОМУ
КОНТЕКСТІ: «СТАТЬ» І «ГЕНДЕР» У ФОКУСІ ПРОТЕСТАНТИЗМУ**

спеціальність 09.00.11 — релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

Науковий керівник : кандидат філософських наук, доцент
БУЧМА Олег Васильович,
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди
НАН України (м. Київ),
старший науковий співробітник відділу
(відділення) релігієзнавства

Офіційні опоненти : доктор філософських наук, доцент
ПАНЧУК Ірина Іванівна,
Рівненський державний гуманітарний
університет (м. Рівне),
професор кафедри філософії.

кандидат філософських наук, доцент
СПИС Ольга Анатоліївна,
Державний університет інфраструктури
та технологій (м. Київ),
доцент кафедри філософії
та історії науки і техніки.

Захист відбудеться «16» квітня 2021 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.161.03 в Інституті філософії імені Г.С.Сковороди НАН України за адресою: 01001, Україна, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України за адресою: 01001, Україна, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано «16» березня 2021 року

Т. в. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради
доктор філософських наук, професор

В. В. Шевченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Друга половина ХХ ст. та перше двадцятиліття ХХІ ст. позначені радикальними зрушеннями в усіх сферах наукового знання, а також життєдіяльності практично на всіх материках та континентах планети Земля. Перебуваючи у тісній сполучуваності з процесами секуляризації/десекуляризації, емансипації, сексуальної революції, модернізації тощо, кардинальні цивілізаційні зміни не могли не позначитися на міжлюдських взаєминах. Істотно вплинули вони й на переосмислення статусу та ролі жінки в суспільстві. То ж цілком закономірно, що означена проблематика опинилася в полі зору соціально-гуманітарних дисциплін, в тому числі й релігієзнавства, завдяки чому постав чималий науково-богословський доробок напрацювань із заявленої нами теми.

Цілком зрозуміло, що активізація та актуалізація феміністичних та гендерних досліджень упродовж останнього століття-другого зовсім не означає, що обраний нами предмет дослідження перебував поза увагою учених, мислителів, митців та богословів попередніх століть. Аж ніяк. Швидше нині йдеться про поглиблення та розширення горизонту наукових інтересів до гендерних студій. І викликані вони неймовірною інтенсифікацією динаміки суспільного розвитку, який, повторюємо, разом з трансформаціями в усіх без винятку життєвих сферах (політиці, економіці, науці та ін.), своєю чергою, детермінував стрімку динаміку соціокультурних та антропологічних перетворень. Позначилися вони і на конфесійній специфіці розвитку. При цьому, маємо враховувати, що рухи за гендерну рівність та надання жінкам рівних із чоловіками прав та можливостей є світовою тенденцією і спостерігаються вони, крім іншого, не тільки у християнстві, а й у інших релігійних середовищах. Власне, ця даність уже встигла спричинити появу цілої низки фундаментальних праць на цю тематику і надалі неабияк актуалізує необхідність осмислення та переосмислення статусу та ролі жінки у конфесійному житті.

Схожою є ситуація і в конфесійно порізненій Україні. Тому й не дивно, що посилення інтересу до вивчення цілого комплексу питань, пов'язаних з гендерною проблематикою, спостерігається і в сучасній українській науці.

Характерно, що в релігієзнавстві проблема ролі та статусу жінки в релігії вивчалася переважно в контексті суспільних практик і соціальної проблематики і значно меншою мірою в розрізі взаємовпливів на рівні «релігія – стать» та «релігія – гендер». А це означає, що у зазначеному вимірі заявлена нами тема залишається недостатньо дослідженою як в українському, так і в зарубіжному релігієзнавстві. І це за обставин, коли з огляду на толерантизацію міжцерковних та внутрішньоцерковних відносин, ця тематика зростає на вазі та потребує її подальшого осмислення.

Хоча з огляду на дотеперішні напрацювання уже правомірно говорити про постання гендерології, яка зосереджується на диференціації суспільства за статтю та ролями чоловіка й, відповідно, жінки в суспільстві. Це застереження стосується й релігійних організацій та церковних утворень будь-якого спрямування. Що стосується протестантизму як феномену, то він також чи не найвідчутніше відреагував на феміністичні впливи, говорити про які доволі складно. Адже деномінаційний ареал протестантизму є надзвичайно широким і практично неосяжним. Свідомі цього, ми, між тим, не будемо розрізняти, як це заведено у релігієзнавстві, пізній та ранній протестантизм з його чималою палітрою репрезентантів та віронавчальних доктрин. При цьому ми розуміємо, що в деяких протестантських спільнотах простежуються й тенденції протилежного спрямування і які зводяться до наголошення першості чоловіка та підпорядкованості йому жінки. Однак застерігаємо, що їхнє вивчення не є предметом даного дослідження. Для нас в концептуальному плані важливо підкреслити інше: в контексті дослідження статусу та ролі жінки в протестантизмі ми будемо говорити про спільну або провідну тенденцію в тяжіючому до лібералізму протестантизмі, тобто в його ліберальному «крилі», де упродовж останнього півстоліття роль жінки надзвичайно зростає. За умов масової секуляризації, вона справді стала активним учасником релігійного життя. Сьогодні часто саме жінка постає здебільшого берегинею релігійних традицій та дає привід або стає причиною переосмислення та оновленого розуміння її місця у світі, а заодно і призначення у сфері релігійної діяльності. У цьому сенсі саме протестантизм, детермінуючи нове ставлення до віри, до практик повсякденності чи не найбільше сприяв трансформації статусу й ролі жінки, становленню її як самодостатнього суб'єкта релігійних відносин нарівні з чоловіком, а іноді і без його посередництва.

Водночас, зосереджуючись на «гендерних» процесах, які відбуваються в сучасному протестантизмі і які зазвичай зводяться до постуляції гендерної рівності в релігії, ми вважали за доцільне розглядати їх в порівняльному аспекті, тобто у співвідношенні з тенденціями, що властиві сучасному православ'ю та католицизму. Принаймні, такий підхід нам уявлявся виправданим і з уваги на ортодоксальність цих впливових християнських церков і з метою кращого усвідомлення ними культивованих релігійних засад.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у рамках планової проблематики Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, зокрема тем: «Трансформація функцій релігійних інституцій в процесах суспільних перетворень України» (2015-2016), державний реєстраційний № 0114U007289; «Релігійний феномен у змінах його структурних складових і перспективах десакралізації» (2015-2017), державний реєстраційний № 0114U003995; «Релігійні ідентичності в контексті культурно-цивілізаційного вибору України» (2017 – 2019), державний реєстраційний № 0117U002127.

Мета і завдання дослідження – розкрити сутність категоріальних конструктів «стать» і «гендер» та з'ясувати їхню трансформативну специфіку в контексті статусу та ролі жінки в протестантизмі як сучасному феномені.

Дана мета конкретизується у таких завданнях:

- здійснити аналіз гендерних студій як підґрунтя до релігієзнавчого аналізу статусу та ролі жінки в контексті співвідношення «статі» і «гендеру»;
- з'ясувати вплив християнської традиції на гендерну стереотипізацію протестантських церков;
- проаналізувати передумови реалізації соціальної рівності жінок та впровадження жіночої ординації в практиках протестантських деномінацій;
- здійснити компаративний аналіз ролі жінки у православ'ї та протестантизмі, а також у протестантизмі та католицизмі.

Об'єкт дослідження: статус та роль жінки в релігії.

Предмет дослідження: трансформація статусу та ролі жінки в релігії в контексті експлікації «статі» і «гендеру» у фокусі протестантизму.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження склали концептуальні та методологічні доробки українських та зарубіжних вчених – релігієзнавців, культурологів, філософів та соціологів. В дослідженні соціальних виявів категоріальних конструктів «стать» і «гендер» (у фокусі протестантизму), та з метою з'ясування специфіки статусу чоловіків та жінок у релігійній сфері використано методи андрогін-аналізу та метаантропології (були застосовані задля аналізу статі та пов'язаних з нею стереотипів); історичний і системний методи сприяли з'ясуванню особливостей трансформації статусу та ролі жінки в релігійному середовищі. Міждисциплінарний підхід застосовувався з метою здійснення аналізу понять «статі» і «гендеру», що входять до категоріально-понятійного апарату багатьох наук і допоміг осмислити їхню сутність в контексті поставлених завдань. Компаративний метод використаний у процесі з'ясування соціального статусу жінки на прикладі відношувальних тандемів «православ'я – протестантизм», «протестантизм – католицизм». В дослідженні застосовувалися також загальнофілософські методи (структурно-функціональний, діалектичний, герменевтичний, феноменологічний, екзистенційний).

Опора на принципи історизму, гуманізму, позаконфесійності, об'єктивності та світоглядного плюралізму уможливила здійснення комплексного неупередженого дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що на основі релігієзнавчого аналізу соціальних виявів категоріальних конструктів «стать» і «гендер» (у фокусі протестантизму), була з'ясована специфіка трансформації статусу та ролі жінки в релігійному контексті.

Специфіка поглядів ліберального протестантизму на статус та роль жінки зводиться до того, що, отримавши від католицизму релігійне уявлення про жінку, в якому превалював біологічний підхід до розрізнення чоловічого

та жіночого начал з опертям на авторитет біблійних приписів, протестантизм виявився найбільш чутливим на новітні феміністичні інтенції: (1) найвиразніший вияв ця тенденція знайшла у феміністичній теології, завдячуючи якій протестанти жіночої статі значно посилили свої позиції в церковній ієрархії та соціально-політичній сфері життя країн їхнього домінування; (2) зводячись ліствицею гендерної самодостатності та рівності, жінка протестантської належності виявилася здатною не тільки утвердитися в новому для себе статусі та ролі, але й стати прикладом гармонізатора міжлюдських відносин у секуляризованому світі, на впливи якого виявилися чутливішими особи чоловічої статі.

Новизна конкретизується в таких положеннях, що виносяться на захист:

Уперше:

– обґрунтовано, що серед основних засобів залучення жінок до діяльності у церковних структурах, просвітницької та соціальної роботи була освіта – уніфікована програма, у тому числі й з богослов'я, яка забезпечила підготовку висококваліфікованих жінок до звершення соціального, місіонерського та церковного служіння, що сприяло розширенню сфери їхньої діяльності у протестантських церквах, включно зі здійсненням пасторського піклування та включенням до церковної ієрархії;

– доведено, що трансформація статусу та ролі жінки у протестантизмі була зумовлена, з одного боку, соціальними, внутрішньо-конфесійними уявленнями про самодостатність жінки, а з іншого – поширенням ідей реформаторської моделі феміністичної теології, вираженими у практиці тлумачення священних текстів з позиції гендерної рівності, уведення жінок до церковної ієрархії та усунення сексистських обрядів, які (ідеї) іманентно притаманні самому протестантизму;

– констатовано, що нинішнє ліберальне крило протестантизму сприймає та поділяє окремі положення фемінізму і, зрештою, спромоглося на постання феміністичної теології. Це засвідчує його особливу чутливість до сучасних новацій, однак в історичному контексті не варто ігнорувати того, що на ранньому етапі постання християнства існував інститут дияконес;

– визначено, що серед головних факторів, які вплинули на динаміку трансформації статусу і ролі жінки в протестантизмі стало поширення нових феміністичних теорій. У властиво протестантському вияві вони знайшли відображення у двох різновидах: (1) як рух, що спрямований на залучення жінок до пасторської діяльності та (2) як напрямок, який мав на меті включення жінок до церковної ієрархії;

– встановлено, що переосмисленню статусу та ролі жінки у церковному та суспільному (загалом) житті сприяли також розвиток самосвідомості жінок-парафіянок та становлення жіночого пасторства, як спротиву певним традиційним суспільним та релігійним настановам в історичному християнстві.

Уточнено:

– уявлення про еволюцію досліджень проблеми експлікації статі і гендеру з конкретизацією її сучасних тлумачень у рамках феміністичної теології, феміністичних теорій, філософської антропології, гендерних студій та релігієзнавства;

– значущість впливу християнської традиції на формування гендерних стереотипів з їх закріпленням не тільки в релігійній сфері, але й у міжособистісних стосунках, що знайшло своє вираження, зокрема, у сфері сімейних та шлюбних відносин, у специфіці поведінки жінок та чоловіків у храмі (молитовному домі), у ставленні до ролі жінки в соціально-політичному та економічному житті;

– причину загострення феміністичної критики релігії, яка (критика) пов'язана з переконанням, що у релігії відображається переважно чоловічий досвід і до чого спричинилася легітимація гендерних стереотипів (ієрархії) не тільки в релігійному житті, але й на рівні суспільного життя та сприйняття культурно-символічних практик;

– роль фемінізму в уможливленні жіночого священства, що проявилася у створенні жіночих релігійних співтовариств, появі жіночого пасторства, реформуванні жіночої освіти, включенні жінки до соціального служіння;

– відмінність між гендерними ролями у рамках різних напрямів протестантизму, що було досліджено в процесі порівняльного аналізу, в тому числі окреслено практичні аспекти реалізації гендерної рівності в житті протестантських організацій як можливості виникнення феномену жіночої ординації, прийнятої переважною більшістю протестантських церков (переважна більшість ліберальних протестантських церков дозволяють практику жіночої ординації, однак деякі консервативні протестантські організації продовжують чинити опір цим процесам), починаючи з Англійської церкви;

– положення про те, що ліберальні течії, на відміну від консервативних, більш толерантні та виявляють готовність до подолання гендерних стереотипів сучасного суспільства як в Україні, так і в закордонні, що знайшло своє вираження в релігійній доктрині через реінтерпретацію змістовних елементів релігійної догми та релігійній практиці, через зміни в системі організацій і функціонування релігійних громад з метою уможливлення жіночого священства;

– за допомогою компаративного аналізу своєрідності гендерних відносин у православ'ї та протестантизмі було встановлено, що православ'я залишається більш консервативно спрямованою конфесією християнства щодо гендерних питань сьогодення, натомість протестантизм демонструє переважно ліберальні погляди відносно цих питань;

– положення про те, що католицизму властивий ґрунтовний підхід до розгляду феміністської проблематики, яка особливо актуалізується у зв'язку із вченням про Маріологію. Цим самим засвідчується, що розробка феміністської проблематики є спільною ознакою для ліберального протестантизму та католицизму.

Набуло подальшого розвитку:

– застосування методології дослідження гендерних відносин на основі історичних, соціологічних, філософських та релігієзнавчих розвідок, в контексті яких особлива увага приділяється міждисциплінарному підходу;

– положення про те, що характеристика особливостей застосування головних напрямів гендерної теорії, розуміння теоретичних проблем, пов'язаних зі становленням гендерних відносин у всіх сферах людського буття: від побутових, економічних – до політичних та релігійних аспектів, знайшла своє відображення у перенесенні акцентів зі статевих відмінностей на особливості формування гендерних (соціально зорієнтованих) стереотипів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати заповнюють наявні в дослідницькому полі українського релігієзнавства прогалини в осмисленні статусу і ролі жінки в релігії взагалі, сприяють збагаченню та конкретизації знань про релігійні виміри експлікації категоріальних конструктів «стать» і «гендер» в протестантизмі зокрема. Методика дисертаційної роботи, її концептуальні положення та висновки можуть стати основою для подальших філософсько-релігієзнавчих, богословських та соціологічних гендерних досліджень, гендерних відносин у протестантизмі зокрема і в християнстві загалом, проблем співвідношення статі й гендеру та Святого Письма, зв'язку феміністської і протестантської теологій, актуалізації питання гендерної рівності в Україні. сформульовані та Обґрунтовані в дослідженні положення можуть бути використані в процесі розробки та викладання нормативних курсів та спецкурсів «Історія релігії», «Соціологія релігії», «Свобода совісті», «Гендерна перспектива релігії в Україні» тощо. В культурно-цивілізаційному контексті результати дослідження спрямовані на толерантизацію відносин в українському суспільстві і можуть використовуватися органами державної влади.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою автора. Висновки, положення наукової новизни одержані та сформульовані автором самостійно. Здобувачем було опубліковано 1 статтю у співавторстві: Starovoit I., Shwed Z. Конкретизация представлений о священстве женщин в протестантизме / I. Starovoit, Z. Shwed // SOTER. 2018. № 165 (93). С. 53–63 (Особистий внесок: проаналізовано та конкретизовано уявлення про жіноче священство у протестантизмі).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені автором у доповідях на міжнародних наукових конференціях, зокрема: міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016» (м. Київ, 2016 р.); міжнародна наукова конференція «Другі Танчерівські читання «Спадщина Аристотеля та аристотелізм в історії релігієзнавчої думки» (м. Київ, 2016 р.); міжнародна науково-практична конференція «Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 2016); VII Щорічна студентська конференція «Студентська наука в духовній школі» (м. Київ, 2016 р.); міжнародна науково-практична конференція «Стиль та якість життя сучасної людини: релігія та громада» (м. Сталева Воля, 2016); міжнародна

конференція «Підвищення професійних знань щодо запобігання надмірного впливу культів» (м. Сталева Воля, 2017); міжнародна науково-практична конференція «Богословські, філософські, економічні та освітні аспекти реформаційних процесів в Європі: минуле і сьогодення» (м. Буча, 2017); міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2017» (м. Київ, 2017 р.); VIII Щорічна студентська конференція «Студентська наука в духовній школі» (м. Київ, 2017 р.); міжнародна науково-практична конференція «Релігія і Історія» (м. Мінськ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «П'яті Бердяєвські читання» (м. Біла Церква, 2017); міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми молоді: 2 видання» (м. Каунас (Литва), 2017), (м. Лювен (Бельгія), 2017), (м. Болонья (Італія), 2018), міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2018» (м. Київ, 2018 р.), міжнародна науково-практична конференція «Релігійна свобода: актуалізація сімейних цінностей» (м. Київ, 2018 р.), 16-та щорічна конференція Європейської асоціації вивчення релігій (EASR) (м. Берн (Швейцарія) 2018 р.).

Публікації. Основний зміст дисертації висвітлено у 13 наукових публікаціях, а саме 6 статтях, розміщених у фахових виданнях, визначених ДАК Міністерства освіти і науки України (з них у 2 наукових статтях, що вміщені у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статтях у періодичних наукових виданнях інших держав із напрямку дисертації і 5 тезах наукових доповідей.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що поділяються на підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаної літератури. Така структура зумовлена логікою дослідження, характером його предмету, метою та завданнями. Теоретичні засади дослідження розкриті в двох підрозділах першого розділу. У другому та третьому розділах проблема трансформації соціального статусу та ролі жінки в релігії в контексті експлікації «статі» і «гендеру» розглядається у двох площинах: 1) переосмислення ролі жінки у християнстві з акцентом на феномені протестантизму та 2) компаративного аналізу соціального статусу жінки у релігії (на прикладі співвідношень «православ'я – протестантизм», «католицизм – протестантизм»). Обсяг основного тексту дисертації складає 196 сторінок, загальний обсяг – 233 сторінок. Список використаних джерел включає 231 позицію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі**, обґрунтовується актуальність теми дисертації, формулюється її мета, завдання, об'єкт і предмет, висвітлюється наукова новизна результатів, що виносяться на захист, окреслюються методологічні засади, подаються відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження, описується структура дисертації.

У **Першому розділі «Теоретичні засади дослідження»** здійснено загальну характеристику основоположних праць, на яких ґрунтується логіка

викладу дисертаційного дослідження. В розділі розкриті етапи еволюції поглядів на стать і гендер як явища та теоретичні конструкти. Розділ складається з двох підрозділів, у першому з яких розкритий методологічний інструментарій здійсненого дослідження, а другий присвячений питанням термінології та застосування гендерної теорії та її основних напрямків до розвідок у полі релігієзнавства.

У підрозділі 1.1. «Аналітичний огляд літератури та методологічні підходи до звершення дослідження» проаналізовані праці представників різних галузей наукового знання, які заклали методологічні підвалини дослідження трансформацій статусу та ролі жінки у релігії, а саме: релігієзнавства (А. Колодний, П. Яроцький, П. Косуха, Л. Филипович, В. Єленський, О. Бучма, І. Панчук, О. Спир, Н. Чухим, Н. Недзельська, О. Вінніченко, А. Арістова, Г. Кулагіна-Стадніченко, О. Саган, В. Титаренко, М. Черенков, Р. Соловій В. Любащенко, В. Суковата, Е. Бер-Сіжаль, О. Рябов, Е. Стентон, М. Петрушкевич, В. Бурєга, А.-М. Пельтьє, Е. Дін, А. М. Басаурі Зюзіна, У. Кінг та інші), філософії (Сократ, Платон, Аристотель, Августин, Фома Аквінський, Філон Олександрійський, Т. Мор, А. Сен-Сімон, Ж. Руссо, І. Кант, А. Шопенгауер, К. Маркс і Ф. Енгельс, Дж. Батлер, В. Соловійов, Н. Хамітов та інші), соціології (О. А. Вороніна, Ш. Фур'є, Е. Гідденс, Х. Лутц, Г. Сілласте, Р. Коннелл, П. Бергер, Т. Лукман, К. Уест, Д. Зиммерман, Т. Парсонс, Р. Бейлс та інші) та культурології (Л. Ірігарей, Ю. Кристева та інші). Значна увага приділена розмежуванню дисциплінарного, міждисциплінарного та мультидисциплінарного підходів. Звернено увагу, що вивчення гендерної проблематики започатковане ще в античності. Наголошено, що особливого розвитку та оформлення у вигляді цілісних концепцій ідея гендеру набуває у ХХ ст. Цієї пори, підкреслюється в підрозділі, на передній план, зокрема, виходять феміністичні течії, які справлять значний вплив на переосмислення категорій фемінного та маскулінного. Окреслено дефініції основних операційних понять дисертаційного дослідження, а саме: гендер, стать, гендерні відносини (та акцентована увага на відмінностях відносин, взаємин та стосунків), гендерна стереотипізація, протестантизм, фемінізм. Висновується, що у ХХ–ХХІ ст. відбулося глибинне переосмислення соціокультурних цінностей, яке сприяло трансформації ролі жінки в родині, суспільстві та в релігійному середовищі.

У підрозділі 1.2. «Гендерні теорії як підґрунтя осмислення трансформацій статусу та ролі жінки в контексті релігії» наголошено на специфіці методологічних настанов, на яких ґрунтується дослідження. Визначено поля застосування герменевтичного, компаративного, структурно-функціонального, діалектичного та інших методів. Конкретизоване застосування безпосередньо гендерної теорії до аналізу трансформацій статусу та ролі жінки в протестантизмі. Підкреслюється, що аналіз гендерних відносин у контексті релігії створює певні методологічні труднощі. Головна з них – це проблема маркування відмінностей між релігійними догматами, з одного боку, і з тими уявленнями людей, які є адептами тієї чи іншої релігії, – з іншого. Окрім того, було наведено, як приклад, механізм застосування

основних теорій гендеру до поля релігієзнавчих досліджень. Це, зокрема, такі теорії, як: теорія соціального конструювання гендеру; розуміння гендеру як стратифікаційної категорії, пов'язаної з іншими стратифікаційними категоріями; інтерпретація гендеру як «культурної метафори».

Підсумовано, що поява соціологічного терміну «гендер» викликає значний інтерес для сучасних дослідників у різних наукових сферах та напрямках, а ґрунтовний розгляд цього поняття потребує міждисциплінарного підходу. Наголошується, що проблема людини, її сутності завжди спонукала до наукових досліджень. Через те багато вагомих наукових розробок присвячені саме цій проблематиці. Загалом висновується, що тенденція до глибокого осмислення проблеми людини, а у нашому випадку – соціальної рівності між статями, – викликає значний інтерес та є приводом до багатьох дискусій. Обґрунтовується використання поняття «гендерні відносини» з урахуванням того, що його зміст формувався у полеміці соціологів, психологів, філософів та релігієзнавців.

У Другому розділі «**Переосмислення/метаморфоза ролі жінки у християнстві (акцент на протестантизмі)**» розглянута проблема становлення та розвитку гендерної проблематики у християнській традиції загалом та у протестантизмі зокрема, аналізується Святе Письмо на предмет гендерної диференціації, досліджується вплив феміністичного руху, а саме такого його напрямку, як феміністична теологія, на розвиток нової парадигми гендеру у протестантизмі та трансформації статусу і ролі жінки в релігії.

У підрозділі 2.1. «**Від християнського традиціоналізму до феміністичної протестантської теології (трансформації стереотипів статі і гендеру)**» конкретизується значення та логіка процесу утворення стереотипів щодо категорій стать і гендер. Зазначається, що в історико-філософській спадщині минулих сторіч наявні безпосередні або опосередковані ремінісценції на тему визначення ролей та відносин чоловіка й жінки у різноманітних соціальних сферах. Фізіологічні відмінності між чоловіком та жінкою стають підґрунтям не лише біологізаторських концепцій статі (саме статі, а не гендеру, сутність якого – не біологічна, а соціальна), а й зародження нерівності між статями. В соціологічному контексті означена нерівність спричинює диференціацію ролей чоловіка та жінки. Зауважується, що наприкінці XIX ст. та на початку XX ст. відбувається активізація феміністичних течій, одна з яких – феміністична теологія – справила особливий вплив на рух за усунення нерівності між чоловіком та жінкою. У підрозділі висновується, що релігія нині не здатна цілком відійти від догм, які наразі часто не відповідають соціальній практиці, адже вона (релігія), як і раніше, здебільшого відстоює патріархальні ідеали та цінності. Підкреслено, що теоретики фемінізму розглядали християнство як «чоловічу релігію», що підтримує стереотипи, які пригнічують жінку. Підсумовується, що процеси секуляризації у суспільстві сприяють виникненню напруги між ортодоксальними прихильниками релігійної традиції та реформаторами, які намагаються змінити релігійні інститути та

адаптувати ідеї всередині самих інституцій до вимог часу, а іноді й зазіхають на зміну самої сутності релігії.

У підрозділі 2.2. «Передумови реалізації соціальної рівності жінок та впровадження жіночої ординації в практиках протестантських організацій» конкретизується думка, що впливає з логіки викладу попереднього підрозділу. І стосується вона розгортання руху за встановлення власне гендерної рівності в межах протестантизму. Акцентована увага на тому, що предтечею формування гендерної проблематики у протестантизмі став феміністичний рух, який, як продемонстровано на прикладі англіканського співтовариства, починаючи з XV ст. особливо потужно розвивався в Англії, Наголошено, що процеси модернізації суспільства призвели до виникнення нових філософських концепцій, які стали відображенням змін у тогочасному світі й, зокрема, позначилися на становищі жінки періоду утвердження капіталістичних відносин.

В підрозділі зазначено, що реформаторський рух призвів до значних змін у статусі та ролі жінки в протестантизмі, які, своєю чергою, були зумовлені історією його виникнення та подальшим розвитком (наприклад, традиція рівноправності статей поступово утверджувалася ще у спільнотах британських квакерів). Попри те, що єдиного погляду на роль та статус жінки серед різних протестантських деномінацій не існує, здебільшого всі вони поділяють загальну позитивну думку щодо гендерного питання: приймають освячення жінок та дозволяють жінкам обіймати керівні посади в церкві, а також в конфесійній ієрархії.

Констатовано, аналіз проблеми гендеру у християнській традиції, а також Святого Письма з приводу гендерної диференціації та дослідження розвитку феміністичного руху в протестантизмі, сприяв тому, що, починаючи з другої половини XX ст., відбулися світоглядні зрушення у суспільному житті, включно з нормативними змінами у практиках релігійного життя. У цей же період спостерігається трансформація тлумачень образу та ідеї жінки, яка набуває нових релігійних конотацій.

Важливим напрямком, що сприяв становленню егалітарності та подоланню гендерної нерівності у релігійній сфері, стала феміністична теологія. Завдяки їй відбувся перегляд ортодоксальних засад християнства щодо місця та ролі жінки в церкві. В цьому сенсі, дослідження біблійного міфу про створення світу й людини дозволило виявити двозначність його формулювання й тлумачення традиційними теологами: з одного боку, жінка постає вінцем творіння, рівною з чоловіком, а з боку другого – походить від нього, посідає допоміжне, другорядне положення його помічниці, або взагалі виступає втіленням первородного гріха. Особливо нарікають щодо останнього представники феміністичної теології, які вказують на спекулятивний характер інтерпретацій патріархально орієнтованого соціуму. Та й самі освячені Біблією соціальні норми вони вважають джерелом приниження жінок. Як факт, зазначається, що погляди феміністських теологів і ортодоксальних християнських богословів є досить часто протилежними та дискусійними.

У Третньому розділі «Компаративний аналіз соціального статусу жінки у релігії (на прикладі співвідношень православ'я – протестантизм, католицизм – протестантизм)» здійснено компаративний аналіз проблеми соціального статусу жінки у християнстві. Порівняння проходить за такими маркерами, як гендерні відносини у шлюбі, храмі, проблема жіночої ординації, сексуальні відносини – секс, сексуальність та гомосексуалізм (значну роль тут відіграла праця Д. Е. Ендшю «Секс та релігія. Від балу цноти до благословенної гомосексуальності»). Обґрунтовано необхідність проведення такого порівняння своєрідності соціального статусу жінки, по-перше, у православ'ї та католицизмі, а, по-друге, у протестантизмі, та, відповідно, зведення результатів подібного компаративного аналізу воедино.

У підрозділі 3.1. «Своєрідність ролі жінки у православ'ї та протестантизмі» підкреслюється, що тема гендерних відносин у православ'ї та протестантизмі залишається недостатньо дослідженою та досить стереотипізованою. Сучасний період знаменується явищем релігійного ренесансу, особливо в країнах пострадянського простору. В цьому процесі порушуються та відкриваються для вільної дискусії чимало тем, які раніше були під табу йованими або ж розглядалися однобічно. Православна церква є вельми традиційною у цьому розумінні: тоді як у середині ХХ ст. на християнських теренах Західної Європи та Північної Америки розпочалася бурхлива критика сексизму в церкві. Зокрема, Православ'я протестувало проти гендерних реформ, особливо щодо жіночої ординації. Православні богослови педалюють питання відповідальності жінки за первородний гріх, пропагують навернення жінок до чернецтва та спокутування гріха мучеництвом. Це стало приводом для їхнього звинувачення наприкінці ХХ ст. у мізогінії. І справді, назагал можна констатувати значну кількість обмежень щодо жінки у православ'ї: заборона жіночої ординації, жорсткі приписи щодо поведінки в храмі та зовнішнього вигляду жінки, ролі жінки у соціальному житті, заборона жінкам відвідувати Афон, суворе визначення місця жінки у шлюбі (констатація факту, що жінка має бути смиренною та терплячою; визнання обов'язковості моногамії та нерозривності шлюбу) тощо. Відзначено, що на відміну від православ'я, ліберальні протестантські церкви визнають практику жіночої ординації та жіночого пасторства, початок чому було покладено Англіканською церквою. У протестантизмі (переважно) жінка постає рівноправним, самодостатнім суб'єктом, тоді як у православ'ї її роль – другорядна.

У підрозділі 3.2. «Специфіка статусу жінки у католицизмі та протестантизмі» йдеться про вплив феміністичних рухів на переосмислення ролі жінки та задекларованої у Святому Письмі ідеї створення жінки. З'ясовано, що на думку прихильників фемінізму серед католицьких теологів, християнство – патріархальна релігія. У зв'язку з цим, для ортодоксів християнства думка про можливість зміни гендерних відносин є неприйнятною. Підкреслено, що кардинально інше ставлення до подібного «традиційного» погляду на жінку простежується у протестантизмі, який відмовляється від стереотипів, пануючих у даній сфері. У контексті шлюбу

більшість протестантів дотримуються погляду на шлюб як на партнерські відносини чоловіка й жінки. Для більшості протестантів шлюб – це довічний союз, який ніколи не може бути порушеним. У питанні розлучення, протестантські деномінації не є одноставними. Окремо у даному підрозділі розглядається специфіка соціокультурних практик та поведінки у храмі на прикладі лютеранства та баптизму.

Чільне місце у цьому дискурсі посідає також проблема жіночої ординації. Зокрема, акцентується увага на тому, що під впливом переоцінки поглядів на феміністський рух та з підвищенням соціальної ролі жінки в сучасному суспільстві, релігійні діячі розглядають перспективу інтерпретації священних текстів з метою переведення їх на гендерно нейтральну мову та деактуалізації окремих біблійних фрагментів відверто дискримінаційного характеру щодо жінок. Виснувано, що протестантизм на відміну від православ'я та католицизму, є найбільш лояльним у питанні ординації жінок. Це пояснюється тим, що протестантське розуміння пастирського служіння помітно відрізняється від православного та католицького. Нині у більшості протестантських деномінацій вже давно відсутні дебати на цю тему, а в багатьох церквах і громадах жінки допускаються до богослужіння. Попри те, що деякі з протестантських організацій зберегли традиційну систему пастирського служіння (так звані консервативні групи), вони вважають її лише даниною історичній традиції.

Щодо католицизму, то на думку Ватикану, для того, щоб протистояти викликам сучасності, віруючим слід «поглиблювати» своє розуміння біблійної концепції Божого замислу щодо чоловіка та жінки, а сексуальний вимір буття людини вважати невіддільним від богословського виміру. Згідно з католицькою вченням, розлучення, перелюб і «гомосексуальний шлюб» не є сумісними з поняттям християнського шлюбу. Попри поступки, які робить католицька церква, енцикліки римських пап (наприклад, Іоанна Павла II) зауважують, що жінка у контексті осмислення та прийняття власної жіночності має брати приклад з біблійної Марії з її смиренням, жертовністю та покірністю. Нагадується та підкреслюється, що на противагу православ'ю та протестантизму, у католицизмі священнослужителі взагалі не мають права вступати у шлюб та мати сексуальні відносини (хоча, в цьому контексті, на практиці відомі приклади порушення цих обмежень, що спричиняють конфліктні ситуації та гострі дискусії з цього питання).

Отже, розгляд проблеми трансформації стереотипів гендеру під впливом християнської традиції дозволив дійти висновку, що, починаючи із другої половини ХХ ст., ідея осмислення статусу та ролі жінки набула нових конотацій у властиво християнському контексті.

Проаналізувавши ставлення трьох гілок християнства – католицизму, православ'я та протестантизму – до поняття жіночої ординації, в розділі встановлено, що православ'я та католицизм дотримуються традиційно усталених поглядів на статус та роль жінки, тоді як ліберальні течії протестантизму у своїй більшості наприкінці ХХ ст. пристали на ідею жіночого священства та дозволили висвячення жінок у єпископи.

Констатовано, що висвячення жінок у духовний сан з правом здійснення богослужіння й відправлення таїнств, практикується в Євангелічній церкві Німеччини, в Євангелічно-лютеранській церкві Фінляндії, Єпископальній (Англіканській) церкві в Англії, Швеції і Норвегії (лютеранство). Практика висвячення жінок наявна також у деяких баптистських, методистських, пресвітеріанських, старокатолицьких, п'ятдесятницьких і харизматичних деномінаціях. Хоча дискусія з приводу священства жінок триває дотепер і в протестантських церквах Європи, як це, зрештою, спостерігалось і в ранньохристиянський період, коли поставав інститут діаконіс.

ВИСНОВКИ

В контексті визначених мети та завдань дисертаційного дослідження, що передбачало комплексне філософсько-релігієзнавче дослідження трансформації статусу та ролі жінки в протестантизмі, ми виходили з того, що:

- гендерні відносини як такі пронизують усі сфери соціокультурного буття людини і поняттєво значно ширші за відносини між чоловіком та жінкою;

- між поняттями статі і гендеру та явищем фемінізму існує тісний та органічний взаємозв'язок, в розрізі якого гендер пов'язаний з процесами ідентифікації статі (соціальними вимірами статі на противагу її біологічному розумінню), а фемінізм є сукупністю ідеологій і теоретичних парадигм (ліберальна, соціалістична та радикальна течії фемінізму), які охоплювали значно ширше коло питань, ніж відносини між статями.

Розкрито, що переосмислення проблематики співвідношення «статі» і «гендеру» у рамках протестантизму було спричинене появою феміністичних рухів, постання яких перебувало у прямій залежності від цивілізаційних чинників та факторів і, зокрема, детермінувалося включеністю жінки у процес капіталістичного виробництва з відповідною системою відносин, її правовою нерівністю, професійними обмеженнями, матеріальною дискримінацією тощо. Зазначено, що все то, разом з шлюбною упослідженістю та іншими видами дискримінації жінки, самим фактом вступало у суперечність з біологізаторськими концепціями та усталеними стереотипами мислення, які перебували на послугах традиційних християнських церков, тобто православ'я та католицизму, і знаходили підтвердження у Святому Письмі.

Склавшись на священну традицію, біблійний триб мислення та його богословська вмотивованість були вподобані раннім протестантизмом, однак з перегодом, під впливом зростаючого на ідейно-політичній вазі феміністичного руху, коштом деактуалізації, а іноді й уневажнення окремих біблійних приписів щодо місця та призначення жінки, протестантизм став розглядати представниць прекрасної статі переважно як суб'єкта, з яким чоловік набуває у шлюбі блаженної повноти життя, стає тією цілісністю, в

контексті якої дітородна та материнська функції жінки-статі страчалася на вазі за рахунок наголошення гендерної складової, а особливо її гармонізуючої та облагороджуючої ролі в родині, а згодом і в суспільстві;

Виснувано, що сама логіка цивілізаційного поступу доби Модерну сприяла появі політичного фемінізму та жіночого руху взагалі, основним гаслом і вимогою якого було подолання гендерної рівності. А ці домагання, своєю чергою, суперечили поглядам традиційних християнських церков. У цьому сенсі, виникнення та розвиток протестантизму як нового церковного відгалуження у лоні християнства засвідчило його чутливість до модерних новацій. Свій найповніший вияв той порух знайшов у феміністичній теології, яка була представлена різними (ревізійністським, реформістським, революційним та реджектіоністським) напрямками і назагал вбачала у християнстві «чоловічу релігію». З'ясовано, що з плином часу позитивне ставлення до визнання та необхідності утвердження гендерної рівності знайшло відгук серед переважної більшості протестантських деномінацій. Власне, та відповідь протестантизму на виклик фемінізму і спричинилися до переосмислення статусу та ролі жінки в релігії.

Натомість, показано, що в православ'ї та в католицизмі, попри їх окремі, а іноді суттєві віронавчальні відмінності, доміантними залишилися за давнини стереотипи сприйняття жінки, що пояснюється консервативністю традиційних християнських церков та інертним сприйняттям ними будь-яких змін. Тоді як протестантизм зумів подолати значну кількість заборон та обмежень щодо жінок та виявився лояльним у ставленні до питання гендерної рівності, що знайшло підтвердження та красномовний вияв у розширенні її церковних прав, а точніше у легітимації жіночої ординації та жіночого священства.

Крім того, в дисертації на широкому дослідницькому тлі розкрито стадіальний характер становлення категорій «чоловіче» та «жіноче». Досліджено, що:

- в добу середньовіччя переважав погляд на жінку як на людину «другого сорту»: її основне призначення полягало в продовженні людського роду та вихованні дітей;

- Новий час ознаменував появу численних соціально-філософських концепцій, з-поміж яких наявні і традиційні патріархально-маскулінні теорії (Ж. Руссо, І. Кант та ін.), і такі, що обстоювали позицію рівності прав чоловіків і жінок (Т. Мор);

- в епоху Реформації та поширення просвітницьких ідей, які назагал базувалися на природному праві з йому властивими секуляризаційними тенденціями, погляд на гармонізацію відносин між чоловіком та жінкою виявився провідним, завдяки чому і було закладено фундамент сучасного тлумачення проблеми співвідношення статі і гендеру.

- у ХХ ст. стереотипні уявлення, з-поміж яких менструальні табу, ідеї гріховності та вторинності жіночої природи, уневажнення її як особистості, яка ніби не здатна збагнути священні тексти та перебувати у священничому сані страчаються на своїх конечних раціях.

- починаючи з другої половини ХХ ст. теоретики фемінізму піддали різкій критиці сексизм у християнстві, внаслідок чого відбулося становлення окремого напрямку теології – феміністичного (С. де Бовуар, М. Дейлі, Л. Ірігарей та ін.).

Хоча, вказуючи на цивілізаційні зрушення, які диктували необхідність «фемінізації» церковно-релігійної сфери, не варто випускати з уваги й еволюції протестантських поглядів на релігійний статус та роль жінки у церковному житті. Так, якщо «піонери» Реформації в імені М. Лютера та Ж. Кальвіна стверджували, що жінка має сидіти вдома і піклуватися про сім'ю, а соціальну і політичну сфери застерігали цілком за чоловіками, то уже квакери та методисти ХVІІ ст. наголошували, що жінки можуть і мають право виконувати обов'язки пасторів. Важливим кроком у процесі становлення протестантської самосвідомості став також маніфест 1666 р. М. Фелла, в якому наголошувалося, що жіноче проповідництво не забороняється Святим Письмом. З плином десятиріч ця тенденція невпинно посилювалася, так що у ХІХ ст. жінок почали офіційно призначати на посади пасторів у різних протестантських утвореннях. Зрештою, у 1994 р. Церква Англії остаточно затвердила на канонічному рівні жіноче право на священство і в цьому ж році були висвячені перші жінки священники.

Кажучи інакше, конституювання деякими протестантськими церквами жіночого священства та легітимації висвячення жінок у єпископи відображає логіку протестантського поступу. Доводиться, що причинами та наслідками фемінізації церковного життя в протестантизмі були: по-перше, активне залучення у внутрішнє церковне життя чоловіків-мирян; по-друге, зміна пріоритетів і сфери відповідальності в житті священнослужителя, що було пов'язано зі змінами у суспільному житті; по-третє, реформування жіночої освіти, яке сприяло залученню жінок до соціального служіння в церковних структурах; по-четверте – формування «класу» незалежних жінок, які стали утворювати жіночі організації та співтовариства. Зрештою, пошук духовної самореалізації та висхідна активність жінок у в протестантизмі також неабияк актуалізували тему вивчення жіночої релігійності, що неабияк прислужилося трансформації поглядів на статус та роль жінки у релігії.

Сучасні практики в окремих протестантських відгалуженнях, що їх, насамперед, пов'язуємо зі звершенням жінками пастирських повноважень та з розширенням кола церковних функцій, можуть розглядатися і як данина сучасних досягнень, і як повернення до освяченого авторитетом церкви первісного й давнього. Зрештою, кажучи про піднесення статусу та ролі жінки на нинішньому етапі цивілізаційного розвитку, годі нехтувати й високий статус цілого шерегу жінок, що були окрасою багатьох біблійних переказів та слугують джерелом натхнення для мільйонів християн різної конфесійної належності. Однак, зазначене не спростовує, що в середовищі протестантських церков на сучасному етапі наявна інтерпретаційна двозначність у поглядах на статус, роль та призначення жінки.

Певною своєрідністю позначений цей процес і в Україні, де більшість протестантських громад стали легальними лише на початку 90-х років ХХ ст.

і де гендерно-критичний поворот триває й досі. Адже, з одного боку, ідейний плюралізм та свобода, у тому числі й гендерна, відкривають українським протестантам перспективи для процвітання. Однак, з боку другого, реалізація такої перспективи з необхідністю передбачає відмову від опозиційності й самоізоляції, легалізацію громад, процес їхнього укрупнення, формалізацію внутрішніх зв'язків, інституалізацію, урахування багатьма лідерами об'єктивних суспільних реалій тощо. Сприятливим для цього є також зовнішнє правове тло: в Україні здійснено ратифікацію основних документів (Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) – 1980 р.), якою визнається рівність прав чоловіків та жінок. Крім того, в Україні прийнято Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р., де окремими положеннями винесено низку заходів, які передбачають подолання гендерних стереотипів та формування гендерної культури. При цьому в програмних документах виокремлено три типи поглядів на гендерні ролі, які панують серед українських священнослужителів, в тому числі й частини протестантських, а саме: патріархальні (в контексті яких роль жінки вважається виключно репродуктивною), проміжні (в розрізі яких жінка допускається до публічної сфери, але у приватному житті підпорядковується чоловікові) та егалітарні (якими заперечується будь-яка обмеженість жінки у соціумі як біологічної статі) погляди.

Отже, на нинішньому етапі свого церковно-релігійного розвитку Україні випадає впоратися з двоєдиним завданням: по-перше, впоратися з проблемами, до яких значною мірою спричинилося тоталітарне минуле радянської доби; а по-друге, засвоїти досвід світового протестантизму, і, зокрема, трансформативну сутність та специфіку поглядів ліберального протестантизму на проблему статусу і ролі жінки.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях України, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Старовойт І. М. Дослідження гендерних уявлень у християнських конфесіях / І. М. Старовойт // Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. 2016. № 6. С. 50–53.
2. Старовойт І. М. Дослідження гендерного питання у Святому Письмі / І. М. Старовойт // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. 2016. Вип. 38. Філософія. С. 135–144.

3. Старовойт І. М. Сучасний погляд на гендерне питання в царині релігії в історичній ретроспективі / І. М. Старовойт // СХІД. 2017. № 3 (149). С. 99–103.

4. Старовойт І. М. Проблема гендеру та жіночої ординації: варіативність тлумачень у різних концепціях феміністської теології / І. М. Старовойт // СХІД. 2018. № 3 (155). С. 24–29.

5. Проблема гендеру в протестантських деномінаціях в Україні / І. М. Старовойт // Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. 2018. № 11. С. 26–28.

6. Старовойт І. М. Методологічні настанови релігієзнавчого аналізу гендерних відносин / І. М. Старовойт // Humanitarim. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. 2017. Вип. 39. Філософія. С. 131–140.

Статті у наукових виданнях інших держав із напрямку дисертації

7. Старовойт І. М. Динамика гендерных отношений в современном протестантизме / І. М. Старовойт // Религия и История: материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 20–22 апр. 2017 г. / под ред. С. И. Шатравского; сост. С. И. Шатравский. Минск: Изд. центр БГУ, 2017. С. 58–62.

8. Starovoit I., Shwed Z. Конкретизация представлений о священстве женщин в протестантизме / I. Starovoit, Z. Shwed // SOTER. 2018. № 165 (93). С. 53–63.

Опубліковані наукові праці апробаційного характеру

9. Старовойт І. М. Диференціація антропологічної проблематики у сучасному релігієзнавстві / І. М. Старовойт // Міжнародна науково-практична конференція «Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні», 29–30 січня 2016 р. С. 31–33.

10. Старовойт І. М. Етапи становлення гендерних досліджень: релігієзнавчий аспект / І. М. Старовойт // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016», 25–26 квіт. 2016 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. К.: «Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. Ч. 7. С. 169–171.

11. Старовойт І. М. Аналіз трансформаційних процесів у питанні гендерної рівності на прикладі англіканської церкви / І. М. Старовойт // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2017», 25–26 квіт. 2017 р.: [матеріали доповідей та виступів]

/ редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. К.: «Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. Ч. 6. С. 31–33.

12. Старовойт І. М. Жінка у Аристотелівській традиції як передумова до формування гендерних упереджень / М. І. Старовойт // Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. 2016. № 3 (7). С. 134–135.

13. Старовойт І. М. Implication of gender approach in the religious studies analysis / І. М. Старовойт // «П'яті Бердяєвські читання»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 31 травня 2017 року. С. 12–13.

АНОТАЦІЯ

Старовойт І. М. Трансформація статусу та ролі жінки в релігійному контексті: «стать» і «гендер» у фокусі протестантизму – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київ, 2021.

В дисертації з'ясовано сутність та специфіку трансформації статусу та ролі жінки в релігійному контексті на прикладі протестантських деномінацій. Розкрито етапи еволюції поглядів на стать і гендер як теоретичних конструктів у християнській традиції загалом та у протестантизмі зокрема. Проаналізовано Святе Письмо на предмет гендерної диференціації, а також вплив феміністичної теології як найпотужнішого духовно-інтелектуального вияву феміністичного руху, який визначальною мірою спричинився до трансформації статусу і ролі жінки в релігії. З'ясовані передумови реалізації соціальної та правової рівності жінок, що знайшло свій частковий вияв у поширенні жіночої ординації та розширенні сфер впливу жінки на практичну діяльність протестантських церков. Визначено специфіку соціального статусу та ролі жінки у православ'ї й католицизмі, де традиційні погляди залишаються сталими величинами та окреслено їх основні відмінності в порівнянні з протестантизмом, який витоково успадкував статусні стереотипи сприйняття жінки, однак значно еволюціонував у цьому контексті. Критеріями розрізнення цих відмінностей було обрано гендерні відносини у шлюбі, храмі, проблему жіночої ординації, сексуальних відносин. Виокремлено особливості трактування статусу жінок у католицизмі й протестантизмі.

Дисертація ґрунтується на принципах історизму, гуманізму, позаконфесійності, об'єктивності та світоглядного плюралізму.

Ключові слова: статус та роль жінки, релігія, стать, гендер, фемінізм, феміністична теологія, протестантизм, католицизм, православ'я.

ABSTRACT

Starovoit I. M. Transformation of the status and role of women in the religious context: "sex" and "gender" in the focus of Protestantism.– Qualifying scientific paper manuscript copyright.

Thesis submitted for the Candidate Degree in Philosophy (PhD) in speciality 09.00.11 – Religious Studies. H. S. Skovoroda Institute of Philosophy NAS of Ukraine. Kyiv, 2021.

In the dissertation, the essence and specifics of the transformation of the status and role of a woman in the religious context are clarified on the example of Protestant denominations. The stages of the evolution of views on sex and gender are revealed in the Christian tradition in general and in Protestantism, in particular. The Holy Scriptures are analyzed on the subject of gender differentiation, as well as the influence of feminist theology as the most powerful spiritual and intellectual manifestation of the feminist movement, which has led to the transformation of the status and role of a woman in religion. The preconditions for the realization of social and legal equality of women are clarified, which has found its partial manifestation in the spread of women's ordination and the expansion of women's spheres of influence on the practical activities of Protestant churches. The specifics of social status and the role of a woman in Orthodoxy and Catholicism are determined, where traditional views remain constant and their main differences are outlined in comparison with Protestantism, which originally inherited the status stereotypes of the perception of a woman, but evolved significantly in this context. The criteria for distinguishing these differences are gender relations in marriage, the temple, the problem of female ordination, and sexual relations. The features of the interpretation of the status of women in Catholicism and Protestantism are highlighted.

The features of the emergence and formation of the problematics of gender relations are characterized, which arose as a result of the evolutionary development of views on the difference between a man and a woman. Their essence and dynamics of development come down to the fact that at the early stage, the dominant principles were, above all, the physiological differences between a man and a woman, and they explained gender inequality. But later, starting with the medieval appeal to ethos and the revision of the binary oppositions of the Holy Scriptures, it came to the abstraction that formed the idea of gender as a sociocultural construct. In this way, the concept of sex with its biological determinism was de-actualized, and the gender inequality arising from biblical precepts and based on stereotypes of Orthodoxy and Catholicism was significantly corrected.

It is determined that among the main factors that influenced the dynamics of the transformation of the status and role of a woman in Protestantism was the

spread of feminist tendencies, which, above all, manifested themselves in two forms: as a movement aimed at involving women in pastoral activities and as a direction the purpose of including women in the church hierarchy. It was found that the rethinking of the status and role of a woman in the Protestant environment was facilitated by external factors and, above all, the growing political weight of the feminist movement with its struggle for electoral, property, and marriage rights, as well as a strong condemnation of gender discrimination (opposition to family and domestic violence). Nevertheless, an important place was given to the civilization factor, and even more so to the development of self-awareness of female parishioners and the formation of female pastorship, which later became a powerful tool to resist certain traditional social and religious guidelines of discriminatory nature.

Keywords: status and role of a woman, religion, sex, gender, feminism, feminist theology, Protestantism, Catholicism, Orthodoxy.